

Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin Şiirleri

Mehmed Sâlih al-Sahvî's Poems

Abdullah Muaz Güven

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Karaman, Türkiye

Associate Professor, Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Karaman, Türkiye

abdullahmuazguven@kmu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-7941-8615>

Article Type / Makale Tipi
Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi
Received / Geliş Tarihi: 11.09.2024
Accepted / Kabul Tarihi: 22.11.2024
Published / Yayın Tarihi: 31.12.2024

DOI: 10.31591/istem.1548168

Cite as / Atıf: Güven, Abdullah Muaz. "Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin Şiirleri". *İstem* 44 (2024), 91-118. <https://doi.org/10.31591/istem.1548168>

Plagiarism / İntihal: *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.*

Copyright / Telif Hakkı: *"Authors retain the copyright of their works published in the journal, and their works are published under the CC BY-NC 4.0 license. / Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır."*

Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin Şiirleri

Öz

Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi, XVIII. yüzyıl Osmanlı dönemi mutasavvıf şairlerinden ve Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolu şeyhlerindedir. İlim ve edebiyatla iştigal eden bir aileye mensuptur. Vaizlik ve irşat görevlerinin yanı sıra Arap dili, tıp, tasavvuf ve edebiyat gibi farklı alanlarda telif ettiği eserlerle tanınan babası İsâ Mahvî Efendi'nin (ö. 1127/1715) telkiniyle tasavvuf yolunu tercih etmiştir. Babasının vefatı akabinde Drağman Tekkesi şeyhi olan Mehmed Sâlih es-Sahvî kırk altı yıl bu vazifeyi yerine getirmiştir. Drağman Tekkesi onun döneminde Osmanlı Padişahlarının ilgi ve himayesine mazhar olmuş, sonraki yıllarda onun ismiyle İsâ-zâde Tekkesi olarak anılmaya başlamıştır. Ömrünün son kısmında tıpkı babası gibi Süleymaniye Camii'nde vaiz olarak görev yapan şair 1173/1759 yılında vefat etmiştir. Eserleri hakkında klasik kaynaklarda bilgi bulunmamakta, yalnızca ilahilerinin olduğu ifade edilmektedir. Bazı şiirlerine ilahi mecmualarında ulaşmak mümkündür. Bu araştırmada öncelikle Mehmed Sâlih es-Sahvî'nin hayatı hakkında tespit edilen bilgilere yer verilmiştir. Akabinde şairin şiirleri çerçevesinde edebi ve tasavvufi kişiliğine dair değerlendirmeler mevcuttur. Çalışmanın son kısmında şaire ait şiirler çeviri yazı alfabetiyle takdim edilmektedir. Şiirlerin tespit ve sunumunda Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu 453 numaralı mecmuada yer alan ve "Dîvân" başlığıyla kaydedilen metin temel alınmıştır. Kayıtlara giren "Dîvân" ifadesi metnin baş kısmında bulunmamaktadır. Mecmuada Şemseddin es-Sivâsî (ö. 1006/1597), Sivâsî-zâde Şeyh Abdülbâkî Efendi (ö. 1122/1710-11) ve Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin manzumeleri revî harflerine göre alfabetik şekilde derlenmiştir. Çalışmada şairin şiirlerini ihtiva eden farklı ilahi mecmuaları temel metni teyit için kullanılmıştır. Bu yönüyle çalışma, hem bir Osmanlı dönemi şairinin şiirlerini tespit etmeyi hem de ilgili dönem Halvetiyye tarikatine yönelik çalışmalara ve tasavvuf musikisi literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır. .

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, es-Sahvî, Osmanlı Tekke Musikisi, Halvetiyye, Drağman Tekkesi.

Mehmed Sâlih al-Sahvî's Poems

Abstract

Mehmed Sâlih al-Sahvî Efendi was a Sufi poet and one of the sheikhs of the Shamsiya branch of the Khalwati order during the 18th century Ottoman period. He hailed from a family deeply engaged in wisdom and literature. Following the guidance of his father, İsâ Mahvî Efendi (d. 1127/1715), who was renowned for his works in various fields such as Arabic language, medicine, Sufism, and literature, as well as his roles as a preacher and spiritual guide, Mehmed Sâlih al-Sahvî chose the path of Sufism. Upon his father's demise, Mehmed Sâlih al-Sahvî assumed the position of sheikh at the Dragman Tekke, a role he fulfilled for forty-six years. During his tenure, the Dragman Tekke garnered the attention and patronage of Ottoman Sultans, and in subsequent years, it came to be known as the İsâ-zâde Tekke, adopting his name. In the latter part of his life, like his father before him, the poet served as a preacher at the Süleymaniye Mosque. He passed away in 1173/1759. Classical sources provide scant information about his works, merely mentioning the existence of his hymns. Some of his poems can be found in collections of religious hymns. This research primarily presents the identified information about Mehmed Sâlih al-Sahvî's life. Subsequently, it offers evaluations of the poet's literary and Sufi persona within the framework of his poetry. The final section of the study presents the poet's verses in transcription alphabet. The identification and presentation of the poems are based on a treatise recorded under the title "Dîvân" in the manuscript numbered 453 in the Lala İsmail Collection of the Süleymaniye Manuscript Library. The term "Dîvân" that appears in the records is not present at the beginning of the treatise. The compilation includes poems by Şemseddin al-Sivâsî (d. 1006/1597), Sivâsî-zâde Sheikh Abdülbâkî Efendi (d. 1122/1710-11), and Mehmed Sâlih al-Sahvî Efendi, arranged alphabetically according to their rhyme letters. In this study, various hymn anthologies containing the poet's verses have been examined for the purpose of corroborating the primary text. In this respect, the research aims not only to identify the poems of an Ottoman-era poet but also to contribute to studies on the Khalwati order of the relevant period and to the literature of Sufi music.

Keywords: Turkish Islamic literature, al-Sahvî, Ottoman Sufi Music, Khalwatiya, Dragman Dervish Lodge.

Giriş

Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi -genel tarih perspektifine göre- Osmanlı'nın fetihlerle geçirdiği parlak sürecin akabinde toplum, siyaset ve ekonomi açısından sıkıntılar artmaya başladığı bir dönemde yaşamıştır. XVIII. yüzyıl Osmanlı dönemi tasviri için çizilen bu genel tabloda tasavvuf ehlinin ve tarikatlerin kısmen daha farklı bir yerde konumlandığı söylenebilir. Mevleviyye, Nakşibendiyye, Kâdiriyye ve Halvetiyye gibi tarikatlerin toplumun değişik kesimlerinde etkili olduğu bu dönemde tekke ve zaviyeler, yaşanan sıkıntılar karşısında manevi ve içtimai hayatı şekillendiren kurumlar olarak karşımıza çıkar. Eğitim faaliyetleri, sosyal yardımlaşma ve manevi rehberlik gibi katkı alanlarının yanında bu kurumların kültürel gelişim unsurları olan edebiyat, sanat ve musiki gibi alanlarda yönlendirici, besleyici, teşvik ve takdir edici bir rol üstlendiğini görürüz. Buna ilaveten padişahların gerek maddi destek ve hizmet gerekse insani ilişkiler açısından tasavvuf ehliyle kurduğu münasebetler bu çağda genel itibariyle müsbet yöndedir. Araştırmamıza konu olan Mehmed Sâlih Es-Sahvî Efendi de İstanbul Fatih'te günümüzde Draman olarak anılan semtte bulunan Drağman Tekkesi'ndeki vazifesi esnasında padişahların bu Halvetî dergâhına yönelik hizmetlerine vesile olan bir mürşittir. Temel biyografi kaynaklarında hayatı hakkında detaylı bilgilere ulaşamamaktadır. Müellif hakkında sahip olunan genel bilgiler, Halvetiyye tarikatı ve Drağman Tekkesi'ne dair malumatı ihtiva eden metinlerde yer alır. Eserleri vesilesiyle daha ziyade maruf olan babası ve şeyhi Îsâ Mahvî Efendi¹'yi konu edinen metinlerde de ismi nakledilemiştir. Sahvî Efendi hakkında Ekinci tarafından kaleme alınan ansiklopedi maddesi² haricinde herhangi bir müstakil akademik çalışma tespit edilememiştir. Ansiklopedi maddesi olması hasebiyle genel malumat ile yetinilen bu çalışmanın kaynakçasında Sahvî Efendi'yle ilgili sınırlı bilgiler içeren bazı biyografik eserlerin isimlerini görmek mümkündür. Şiirlerinin ilahi mecmualarında dağınık vaziyette bulunması ve müstakil bir esere ulaşamaması şairle ilgili çalışmalara ket vuran menfi bir durum olarak görülebilir.

Bu makale, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu'nda yer alan bir mecmuada Sahvî Efendi'nin şiirlerinden oluşan bir risalenin tespit edilmesi üzerine başlayan çalışmanın neticesidir. Risale kütüphane kayıtlarına hatalı bir şekilde Ebu'l-Hayr Kutbuddin Îsâ b. Muhammed b. Abdullah el-Îcî el-Hüseynî Îsâ es-Safevî (ö. 953/1546) isimli müellife ait bir dîvân olarak girmiştir.³

¹ Îsâ Mahvî Efendi'nin hayatı ve eserleri için bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1/126-127; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 3/505-506.

² Ramazan Ekinci, "Sahvî, Sâlih Mehmed Efendi (Îsâ-zâde)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014. (Erişim 15 Nisan 2024) <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sahvi-salih-mehmed-efendi-isazade>

³ "Yazma Eserler Veritabanı", *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı* (Erişim 31 Temmuz 2024).

Bu çalışmada mezkûr risale hakkındaki yanlış bilgilerin düzeltilmesi, Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin şiirlerinin tespiti, şekil ve muhteva açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bazı şiirleri tasavvuf musikisi literatüründe güfte olarak kayda giren Sahvî Efendi, Halvetiyye tarikatı için mühim bir zattır. Disiplinlerarası bir inceleme alanına sahip olan bu makale farklı sahalara katkı sağlaması ümidiyle kaleme alınmıştır.

1. Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin Hayatı

Klasik biyografi kaynaklarında Mehmed Sâlih es-Sahvî'nin doğum tarihine dair bir ifadeye rastlanmamaktadır. Ancak Hüseyin Ayyansarâyî (ö. 1201/1787) Sahvî'nin 1173/1759 tarihinde seksen yaşında vefat ettiğini bildirir.⁴ Buna binaen onun 1093/1682 tarihinde dünyaya geldiğini söylemek mümkündür. Babası Îsâ Mahvî ile karıştırılarak hatalı bir şekilde Sâlih Mehmed Mahvî ya da Sâlih Muhammed Mahvî⁵ gibi adlarla anılmıştır. Sahvî ve Mahvî mahlaslarının yazılışındaki benzerlik nedeniyle şiirlerinin aidiyeti konusunda da bazen hata yapılabilmektedir. Bu hatalarda mahlaslarının tasavvuftaki "Sahv" ve "Maḥv" kavramlarıyla karıştırılması da etkili olmuştur.⁶ Tam adı Îsâ-zâde Mehmed Sâlih es-Sahvî'dir.⁷ İlim ve sanatla iştigal eden bir aileye mensuptur. Anadolu kadılarında Sukûkî Ali Efendi (ö. ?), miraciyyesiyle maruf Ganîzâde Nâdirî (ö. 1036/1627) ve Drağman Zakiri Ahmed Vefkî Efendi (ö. 1161/1748) bilinen akrabalarındandır.⁸ Eşi ve çocuklarına dair bir bilgi kaynaklarda zikredilmemiştir. Ancak vefatı sonrasında hilafetin damadı Hafız Muhammed Emin İbni Ali'ye (ö. 1184/1770) geçmiş olması⁹ bir kızının olduğunu göstermektedir.¹⁰

⁴ Hüseyin Ayyansarâyî, *Vefeyât* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1375), 6a.

⁵ Bilge Kaya Yiğit, "Bolulu Divan ve Tasavvuf Şairleri", *AlBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/2 (2013), 312.

⁶ Sahvî'ye ait şiiri, babası Mahvî'ye izafe eden bir çalışma için bk. Aysegül Demir, *Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi'ndeki İlahi ve Güfte Mecmualarının Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 140. Aynı çalışmada Sahvî'ye ait bir başka şiir de mahlasın "Sahv" kavramıyla özdeşleştirilmesi nedeniyle şairi tespit edilemeyen şiirler arasında zikredilmiştir. Bk. s. 156.

⁷ İkinci, "Sahvî, Sâlih Mehmed Efendi (Îsâ-zâde)".

⁸ Abdullah Kızılıçık, "Bolevî Îsâ Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/202-203; Nuri Özcan, "Ahmed Vefkî Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/158. Müstakîmzâde de Sahvî Efendi ile olan uzaktan akrabalığını *Hulâsatü'l-hediyye*'de "Sâbıkân şeyḫ-i mezkûr, Şeyḫ Yahyâ Efendi ibnü's-Şeyḫ Şa'bân Efendi'ye dâmâd olmağla bu fakîr için peydâ olan karâbet-i şihriyye-i ba'îdeye ri'âyet iderlerdi." ifadeleriyle zikreder. Bk. Müstakîmzâde, *Hulâsatü'l-hediyye* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Şerhiyye, 1082), 75b.

⁹ Müstakîmzâde, *Hulâsatü'l-hediyye* (Ali Emiri Efendi Şerhiyye, 1082), 75b.

¹⁰ Köse, bir arşiv belgesine dayanarak Sahvî Efendi'nin "bilâ veled" vefat ettiğini söylemektedir: Fatih Köse, *İstanbul Halveti Tekkeleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012), 149. Ancak söz konusu arşiv belgesi Drağman Tekkesi'nin daha sonraki şeyhlerinden olan ve 1218/1803 tarihinde vefat eden Mehmed Sahvî Efendi'yle ilgilidir. Bk. Osmanlı Arşivi BOA, *Cevdet Evkaf [C. EV.]*, No. 247, Gömlek No. 12323.

Âdâb-ı Zurefâ müellifi ve aynı zamanda Sahvî Efendi'nin müridi olan Ramiz (ö. 1202/1788), müşdidinin küçük yaşta Farsça öğrendiğini belirtir.¹¹ Aynı eserde Sahvî Efendi'nin temel eğitimini babası İsa Mahvî Efendi ile Mekkî-zâde Mehmed Tâhir Efendi'den (1137/1716) aldığı zikredilmektedir. Sahvî Efendi, Müstakîmzâde'nin (ö. 1202/1788) *Mektûbât-ı İmam-ı Rabbânî* tercümesi için kaleme aldığı takrîzde *Mektûbât* eseri için üç kişiden icazet aldığını anlatmaktadır:

"Eşer-i zâ bu 'abd-i dâî el-fakîr ile'l-ganiyyi'l-habîr evvelâ vâlid-i mâcidim şeyhim ve üstâdim ve pîrim rûhu's-sâlikîn Ka'betü'l-üşşâk ve kıbletü'l-âfâk fî 'aşrihi eş-Şeyh 'İsâ el-Mahvî el-Halvetî eş-Şemsî'den mücâz ve müstahlef olmuş idim ve sene-i hicriyye biñ yüz otuz beşe bâliğ olduğda bi-fazli'llâhi te'âlâ ve keremihî hacc-ı Beytül-Harâm müyesser olup Mekke-i Mükerreme'de Hânkâh-ı Muhammed-zemân'da cânîşin-i seccâde-i irşâd olan Şeyh Mahmûd-ı Cezerî'den daği me'zûn oldum ve bi'l-hâşşa teberrûken ve teyemmünen pederim merhûm u mağfûr ile beynlerinde uhuvvet-i uhreviyyesi olan Şemeretül-fu'âd eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Murâd en-Nakşebendî nefa'ana'llâhu te'âlâ bi-fuyûzihi'l-kudsîyyeden daği me'zûn oldum ki işân daği bu mektûbât-ı kudsîyye şâhiblerinden müstahlef idi."¹²

Ramiz Tezkiresi'nde zikredildiğine göre Sahvî Efendi, medrese eğitimine devam etmek için babasından izin istemiş, fakat babası aşağıdaki beyitlerle oğlunun medrese eğitimi yerine seyr u sülûka meyletmesi arzusunu dile getirmiştir:

"Yokluğdan yokluğa ma'nâ-yı mahvî

Maşşûdî aña şarf eyle nağvî

Merdûd-ı râh ol gel iste şahvî

Cân u gönûlden Allâh'a yalvar"¹³

Babasının talebi doğrultusunda hareket eden Sahvî manevi gelişim sürecini tamamlarken çeşitli irşat vazifeleriyle de görevlendirilmiştir. Kaptan İbrahim Paşa'nın (ö. 1138/1725), 1119/1708 senesinde kendi adına yaptırdığı camiye Sahvî Efendi'yi Cuma vaizi olarak tayin ettiği bilinmektedir.¹⁴ Babası İsa Mahvî Efendi'nin 1127/1725 senesinde hac yolculuğu esnasında vefat etmesi üzerine Sahvî, babasının makamına getirilmiş ve kırk altı yıl sürecek olan Drağman Tekkesi şeyhliği¹⁵

¹¹ Ramiz, *Âdâb-ı Zurefâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3873), 63a.

¹² Ahmed el-Fârûkî es-Sirhindî, *Terceme-i Mektûbât*, çev. Müstakîmzâde (İstanbul: Matbaa-i Litoğrafya, 1277), 1/3.

¹³ Ramiz, *Âdâb-ı Zurefâ* (Esad Efendi, 3873), 63b.

¹⁴ Müstakîmzâde, *Hulâsatül-hediyye* (Ali Emiri Efendi Şerriyye, 1082), 75a.

¹⁵ Müstakîmzâde, Drağman ifadesinin Tercüman Yunus'un galatı olduğunu söyler. Bk. Müstakîmzâde, *Mecelletü'n-nisâb fî'n-neseb ve'l-künâ ve'l-elkâb* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm), 291b. 948/1541'de saray tercümanlarından Tercüman Yunus'un inşa ettirdiği cami daha sonraki eklemelerle külliye hâline gelmiş ve Drağman Tekkesi olarak anılmıştır. Drağman Tekkesi'nde Mehmed Sâlih es-Sahvî'ye gelinceye kadar postnişîn olan zatları Tabîbzâde şu şekilde sıralar: Şeyh Abdülmü'min Bosnevî (ö. 1004/1595), Şeyh Hafız Ömer Fânî (ö. 1034/1625), Şeyh İbrahim Efendi (ö.

vazifesini üstlenmiştir. Babasının vefatından sekiz yıl sonra hacca giden Sahvî, Şam'da medfun olan babasının kabrini de ziyaret etmiştir. Halifelerinden Müstakîmzâde, mürsîdinin hizmetleri konusunda aşağıdaki ifadeleri zikreder:

"Üsküdar'da Sulţān Ahmed-i şālîş vālidesi Gülnüş Rābî'a Sulţān bināsı olan Cāmi'-i Cedīd'îñ Cum'a va'ziyyesiyle silsile-i meşāyiha 1156 târihinde duhûl idüp ba'dehû Şehzāde Sulţān Mehmed Hân ve İstanbul'da Vālide Cāmi'i ve Ebî Eyyüb Enşārî Cāmi'i ve Sulţān Selim ba'dehû Ebû'l-Fetḥ Mehmed Cāmi'-i Şerîfi'ne naql, anda vā'iz iken Sulţān 'Osmān-ı şālîş ve Sulţān Muştāfā Hân-ı şālîş cülûslarında taqlid-i seyfi salţanat eşnāsında türbe-i Ebû'l-Fetḥ'de salţanat du'ālarını bunlar edā itmişlerdir ve Sulţān Bāyezîd Cāmi'i'nde bir Cum'a kürsiye çıkup irtesi hafta Süleymāniye Cāmi'i'ne naql olunup anda vā'iz iken..."¹⁶

Müstakîmzâde'nin ifadelerinden Sahvî'nin İstanbul'daki farklı camilerde vaziflik yaptığını, dönemin padişahlarının Fatih Sultan Mehmed türbesi önünde gerçekleştirilen cülûs ve kılıç kuşanma törenlerinde dua ettiğini öğreniyoruz. Padişahların Sahvî Efendi'ye olan hürmet ve tazimleri, doğal olarak Drağman Tekkesi'ne yönelik hizmetleri de müspet manada etkilemiştir. Örneğin Sahvî'nin şeyhliği döneminde 1142/1729 senesi Muharreminde Balat'ta gerçekleşen büyük yangında tamamen kül olan tekke, Padişah III. Ahmed (ö. 1149/1736) tarafından yeniden yaptırılmıştır. Ayvansarâyî, III. Ahmed'in celî hatla bizzat yazdığı tarih ifadesinin bu inşa faaliyetinden hemen sonra tevhidhane kapısına asıldığını aktarır.¹⁷ III. Mustafa (ö. 1187/1774) döneminde de tekkenin tamir ve tecdide ihtiyaç duyduğu padişaha arz edilmiş, padişah merhum babasının bu tekke ve şeyhi hakkındaki hassasiyetini bilmesi hasebiyle tamir ve tecdid faaliyetine ihtimam göstermiştir.¹⁸

XVIII. yüzyıl Halvetî-Şemsî ekolü açısından Îsâ Mahvî ve Ahmed Vefkî Efendi'nin faaliyetleriyle parlak bir dönem olarak kayıtlara geçer.¹⁹ Sahvî Efendi de yaşadığı dönemde Halvetî-Şemsî geleneğin önemli temsilcilerindendir. Halvetîlik Ömer el-Halvetî'ye (ö. 800/1397) nisbet edilmekle birlikte Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî (ö. 870/1466) ile daha ziyade maruf hâle gelmiştir. Tarikat daha sonraki dönemde Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmediyye ve Şemsiyye şeklinde dört ana kola ayrılır. Sahvî de Şemsiyye koluna mensuptur. Tabîbzâde'nin *Silsilenâme* ve Müstakîmzâde'nin *Risâle-i Tâciyye* eserlerinde Sahvî'den Abdülmecid es-Sivâsî (ö. 1049/1639) kana-

1054/1644), Şeyh Abdullah Sabi Efendi (ö. 1054/1644), Şeyh Osman Efendi (ö. 1095/1684) ve Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Efendi'nin (ö. 1106/1694) halifesi Şeyh Îsâ Mahvî Efendi (ö. 1127/1725). Bk. Tabîbzâde, *Derûn-ı İslambolda Hankâhlar Beyânındadır* (İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, Bel_Yz_K.000075), 30a.

¹⁶ Müstakîmzâde, *Hulâsatü'l-hediyye* (Ali Emiri Efendi Şerhiyye, 1082), 75a-b.

¹⁷ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1281), 114.

¹⁸ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, 115.

¹⁹ İbrahim Baz, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 162-165.

lıyla Seyyid Yayhâ-yı Şirvânî'ye ulaşan silsileler bulunmaktadır.²⁰ Müstakîmzâde'nin verdiği silsilede farklı olarak Dede Ömer Rûşenî'nin (ö. 892/1487) ismi de mezkûrdur.

Sahvî'nin hilafeti esnasında müridi ve halifesi olan zatlar farklı kaynaklarda zikredilir. Arnavud Kasım Efendi (ö. 1176/1762), Yahyazâde Şeyh Muhammed Emîn Eyyübî (ö. 1169/1756), damadı Şeyh Hafız Muhammed Emîn Efendi (ö. 1184/1770), Emîn Efendi'nin oğlu Şeyh Muhammed Sâlih Sahvî-i Sâni (ö. 1187/1773), Şeyh Abdülhalim Efendi (ö. 1196/1782), Yahyâzâde Şeyh Sadeddin (ö. 1205/1791), Şeyh Ebûbekir (ö. 1193/1779), Makriköylü Şeyh Ahmed Efendi (ö. 1197/1783) ve Şeyh Abdülganî (ö. 1201/1787), Sahvî'nin halifelerindedir.²¹ Müstakîmzâde de Mehmed Emîn Tokâdî'ye (ö. 1158/1745) intisabı öncesinde Sahvî Efendi'den hilafet aldığını "*Şemsiyye'yi bu fakîr anlardan aḥz u şohbet eylemişdir.*"²² sözleriyle beyan eder. Müstakîmzâde yalnızca tasavvufi yönden değil aynı zamanda ilmî açıdan da Sahvî'den müstefid olmuştur. Abdülganî en-Nâblusî'nin (ö. 1143/1731) fenn-i hadîs-i şerîf silsilesine onun aracılığıyla girdiğini eserlerinde kaydetmektedir.²³ Küçük, Sultan Veled'in *Ma'ârif* eserinin şerh ve tercümesi niteliğine sahip *Kitâbu'l-hikemiyye*'den söz ederken bu kitabın müellifi olan Müezzîn Kefevî'nin (ö. ?) Mehmed Sâlih es-Sahvî'nin müridi olduğunu belirtmektedir.²⁴

Sahvî'nin; Müstakîmzâde'ye göre 1156/1743 senesinde Vâlide Sultân Cami'inde görev alması²⁵, Ramiz'e göre 1160/1747 yılında Süleymaniye Cami'inde vaizliğe başlaması²⁶ meşihat-ı selâtnîne dâhil olması açısından önemli tarihlerdir. Mehmed Hâkim Efendi (ö. 1183/1770), Sahvî'nin Drağman Tekkesi'ndeki vazifesiyle birlikte Süleymaniye Camii vaizliğine devam ettiği süreçte 1173 senesi Rebiu'l-âhîrinin ilk günlerinde birkaç günlük hastalık neticesinde vefat ettiğini bildirmektedir.²⁷ Hâkim Efendi, Sahvî'nin babası İsâ Mahvî'nin de Süleymaniye Camii vaiziyken vefat etmiş olmasını "*el-veledü sırru ebîhi*" vecizesiyle hatırlatır. Müstakîmzâde ise vefat tarihini 1 Cemâziye'l-evvel 1173 / 21 Aralık 1759 Cuma gecesi olarak kaydetmiş, "*istirâhat-ı beḳâ*" terkibi ve "*Rûḥ-ı 'İsâzâde kıldı 'azm-i lâhût el-meded*" mısra'ıyla 1173 senesini gösteren tarih ifadelerini kaleme almıştır. Şeyh

²⁰ Tabîbzâde, *Silsilenâme-i Turuk-ı Aliyye* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdaî Efendi, 1098), 12b-22a; Müstakîmzâde, *Risâle-i Tâciyye* (İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, Bel_Yz_K.001098/16), 205b.

²¹ Tabîbzâde, *Silsilenâme-i Turuk-ı Aliyye* (Hüdaî Efendi, 1098), 22a.

²² Müstakîmzâde, *Hulâsatü'l-hediyye* (Ali Emiri Efendi Şeriyeye, 1082), 75b.

²³ Müstakîmzâde, *Devhatü'l-meşâyih* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi), 40b.

²⁴ Hülya Küçük, "Sultan Veled ve Ma'ârif Adlı Eseri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/19 (2007), 443.

²⁵ Müstakîmzâde, *Hulâsatü'l-hediyye* (Ali Emiri Efendi Şeriyeye, 1082), 75a.

²⁶ Ramiz, *Âdâb-ı Zurefâ* (Esad Efendi, 3873), 63b.

²⁷ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, haz. Tahir Güngör (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 2/898-899.

Efendi'nin cenaze merasimini şu sözlerle nakleder:

"... *leyle-i Cum'a'da vâşıl-ı ilallâh olup Cum'a irtesi günü Sultân Mehmed Câmî'i'nde namâzını cânîşin-i va'ziyyesi 'Abdüşşekür Efendi kılpup Şeyhülislâm-ı enâm Mevlânâ Çelebizâde İsmâ'il 'Âşım Efendi ve sâ'ir 'ulemâ ve ricâl hâzır olmuş idi. Hânkâhları bâğçesinde eslâfi olan meşâyiğ-i kirâmla âsûde-i cilbâb-ı türâb olmuş dır.*"²⁸

III. Mustafa'nın Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi için ahşap bir türbe ve sanduka yaptırdığı kaynaklarda zikredilmektedir.²⁹ Biyografik kaynaklarda ve tarih kitaplarında şahısların vefatına dair bilgiler paylaşılırken onların şahsiyetlerine yönelik tarif ve tanımlamaların sıklıkla yapıldığı görülür. Bu minvalde Sahvî için kaydedilen ifadeler de mevcuttur. Örneğin Ramiz, "*İlm ü 'irfân ile ma'lûm u mezkûr, 'arif ü âgâh, laţifü's-şoħbe ve mütesellî-i hâtır-ı ğarib-nüvâz bir mürşid-i feyz-intibâh*"³⁰ sözleriyle mürşidinin ilmî ve tasavvufi yetkinliğini tavsif eder. Na't ve gazellerinin nükteleri ve güzellikleriyle meşhur olduğunu belirtir. Hâkim Efendi, "*Ulûm-ı zâhire ve bâţine de habîr u âgâh ehlullâhdan şâhib-i seyr u sülûk ve mâlik-i intibâh bir zât-ı muhterem idi*"³¹ ifadesiyle Sahvî'yi nitelemiştir. İki müellifin Sahvî'yi nitelerken uyanık olma hâlini gösteren "mürşid-i feyz-intibâh" ve "mâlik-i intibâh" terkiplerini kullanması dikkat çekicidir. Sahvî mahlasının kökünü oluşturan "şahv" kavramı, tasavvuf literatüründe "sekr" ile birlikte anılır ve manevi sarhoşluk akabinde tecelli eden uyanıklık hâli olarak tarif edilir.³² Sahvî'nin şiirlerinde de seyr u sülûk sürecinde yaşanan manevi coşkunun ve bu coşkunlukla birlikte gelişen farkındalığın izlerini görmek mümkündür.

2. Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi'nin Şiirleri

Mehmed Sâlih Es-Sahvî'ye ait müstakil bir eser kayıtlara geçmemiştir. Şiirleri genellikle ilahi mecmualarında dağınık vaziyettedir. Bununla birlikte Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu 453 numaralı mecmuada yer alan *Güfte-i eş-Şeyh Muhammed Şâlih eş-Sahvî* başlıklı metin, ilahi mecmualarında tespit edilen manzumelerin tamamını ihtiva etmesi açısından önemlidir. Sahvî'nin şiirlerini revî harfine göre sıralı vaziyette sunması nedeniyle olsa gerek bu metin kütüphane kayıtlarına *Divân* adıyla girmiştir. Çalışmamızın bu kısmında ilgili nüsha çerçevesinde Sahvî'nin şiirleri şekil ve muhteva özellikleri açısından değerlendirilecek, şiirlerin tespiti ve neşrinde gözetilen hususların izahı akabinde mezkûr metnin neşrine ge-

²⁸ Müstakîmzâde, *Hulâsatü'l-hediyye* (Ali Emiri Efendi Şeriyeye, 1082), 75b.

²⁹ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, 115; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [18. Yüzyıl]* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 199.

³⁰ Ramiz, *Âdâb-ı Zurefâ* (Esad Efendi, 3873), 63b.

³¹ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, 2/899.

³² Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand Basım Yayın, 2009), 126-127.

çilecektir.

2.1. Şekil ve Muhteva Özellikleri

Nüşhada yer alan on altı adet manzumenin biri hariç tamamı gazel formundadır. Gazellerin klasik Türk şiirinde genellikle beş ya da yedi beyit şeklinde tek sayılı beyitlerle kaleme alındığı bilinmektedir. Ancak elimizdeki metinde bu teâmülün aksine dört beyitten müteşekkil bir gazel-i nâ-tamâm ve altı beyitten oluşan bir gazel mevcuttur. Beyit sayılarında görülen bu farklılığın, manzumelerin eksik aktarılmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.³³ Aruz vezniyle yazılan bu manzumelerde en çok tercih edilen vezinler remel ve hezecedir. Aruz kullanımında imale ve hususen zihaf örneklerine rastlanmakta, aruz kusurları göze çarpmaktadır.

Şairin Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle örülü, kurgusal ve sanatlı bir üslup sahip olduğunu söyleyebiliriz. Teşbih, istiare, telmih ve tenasüp gibi söz sanatlarına örnek olabilecek ifadeler manzumelerde mevcuttur. Manzumelerin kelime kadrosu klasik Türk şiiri ve şairin tasavvufi şahsiyeti bağlamında şekillenmiştir. Sahvî, hem beyit hem de manzume ölçüsünde mana bütünlüğünü önemseyen bir şairdir. Şiirlerinin bir kısmının Drağman Tekkesi başzâkiri Ahmed Vefkî Efendi tarafından ilahi formunda bestelenmiş olması, dergâhta gerçekleştirilen zikir ve sema ayinlerinde bu eserlerin icra edilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirir. Manzumelerin çeşitli şekil özellikleri tabloda görülmektedir:

Tablo 1. Manzumelerin Özellikleri

Şiir Num.	Beyit Sayısı	Revî Harfi	Matla'	Makam	Vezni
1	6	ا	Mir'ât-i diliñ jeng-i sivâ...	Hüseynî ³⁴	Mef'ülü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ülün
2	5	ا	Ey Şefî'-i yevm-i maşer...		Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
3	5	د	Ey 'âlemi "kün" emri ile...		Mef'ülü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ülün
4	7	ر	Hemîşe bülbülün gülşende...	Dilkeş ³⁵	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün
5	5	ش	'Aşkî Hâllâk-ı ezel...		Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün

³³ Metinde bu ihtimali güçlendiren örnek bir durum söz konusudur. "Hemîşe bülbülün gülşende feryâdi mahabbetdir" mısra'ıyla başlayan manzume sadece üç beyitten müteşekkildir. Farklı bir ilahi mecmuasında diğer beyitleri tespit edilerek tarafımızca yedi beyite tamamlanmıştır.

³⁴ *Mecmua-i İlâhiyat*, haz. Serzâkir-i Drağman Ahmed Efendi (İstanbul: Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler, 968), 120a-b.

³⁵ *İlahiler Mecmuası* (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, OE_Yz_0352), 40b.

					/ Fā'ilün
6	5	ج	Cismiñ ekvân içre...		Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün
7	5	م	Nâr-ı 'aşka bu dil-i süzâni		Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün
8	5	م	'Aşkñ ile ey Ĥudâ zikriñ...		Müfte'ilün / Fā'ilün / Müfte'ilün / Fā'ilün
9	5	ن	Mağdem-i zât-ı şerifi...	Uşşak ³⁶	Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün
10		ن	Ey bâ'iş-i kevn ü mekân...		Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün
11	4	ن	Ĥudâyâ zerre-i 'aşkıñ...		Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün
12	7	و	Bezm-i elestten gelmişem...		Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün
13	5	ه	Cemâliñ 'äleme mihr-i münevver	Evc ³⁷	Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün / Mefā'ilün
14	7	ى	Şu dil keşret ile büthâne oldı...	Saba ³⁸	Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün
15	5	ى	Düşüb iţlâka terk iden kıyüdi...	Irak ³⁹	Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün
16	5	ى	Bağş-i 'aşkı ĥ'âce-i dil...		Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Sahvî'nin tevhid, na't ve münacât özelliği taşıyan şiirlerinde tasavvuf düşüncesinin etkisi belirgindir. Şiirlerde yer alan iktibaslar da genellikle tasavvuf metinlerinin temel referansı olan ayet ve hadislerden yapılmıştır. Ayetlerden alınan "Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn"⁴⁰, "Kâbe kavseyn"⁴¹ ve "Kün fe-yekün"⁴² ifadeleriyle "Küntü kenzen..."⁴³ ve "Men 'arefe nefsehü fe-ğad 'arefe rabbehü"⁴⁴ hadis-i şerifleri bunlardandır. "Mey-i 'aşk", "cemâlullâh", "vech-i Bâkî", "sülük", "şühüd", "mağabbet", "pervâne", "bülbul", "gül", "mir'ât", "bekâ ender-bekâ", "mäsivâ", "levh" ve "bezm-i elest" gibi klasik tasavvuf edebiyatı sembol ve terimleri manzumelerde zikredilir. "Leylâ vü Mecnün" ve meşhûr minyatür sanatkârı "Bihzâd" (ö.

³⁶ Drağman Zakiri Ahmed Vefkî Efendi tarafından bestelenmiştir. Bk. *İlahiler Mecmuası* (Nadir Eserler, OE_Yz_0352), 79b.

³⁷ Bestekârı Drağman Zakiri Ahmed Vefkî Efendi'dir. Bk. Osmanlı Arşivi BOA, TRT.MD.d, No. 32, Gömlek No. 582.

³⁸ Bu şiir de Ahmed Vefkî Efendi'nin bestelerindedir. Bk. *İlahiler Mecmuası* (Nadir Eserler, OE_Yz_0352), 121b.

³⁹ *İlahiler Mecmuası* (Nadir Eserler, OE_Yz_0352), 129b.

⁴⁰ "Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: DİB Yayınları, 2015), Enbiyâ 21/107.

⁴¹ "Öyle ki iki yay kadar hatta daha yakın oldu." *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Necm 53/9.

⁴² "Bir şeyi istediğinde, O'nun buyruğu 'ol' demekten ibarettir; hemen olur." *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Yasin 36/82.

⁴³ "Ben gizli bir hazine idim" ifadesiyle başlayan bu rivayet için Süyûtî (ö. 911/1505) "aşlı yoktur" ifadesini kullanmaktadır. Bk. Celâlüddin es-Süyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdisi'l-müntesire* (Riyad: Mektebetü'l-Verrâk, 1994), 154.

⁴⁴ Süyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdisi'l-müntesire*, 173.

942/1535-36 [?]) manzumelerde ismi geçen efsanevi ve tarihi şahsiyetlerdir. Sahvî'nin şiirleri zengin bir dinî ve tasavvufi muhtevaya sahip olmakla birlikte bu şiirleri göze çarpan dört temel konu etrafında incelemek mümkündür.

2.1.1. Yol ve Varış Noktası: İlahi Aşk

Sahvî, ilahi aşkı tasavvuf yolculuğunun özü ve nihai noktası olarak görmektedir. Seyr u sülûk sürecinde sâlik, muhabbetin dönüştürücü etkisiyle derecesini yükseltebilir. Zikir ve ibâdât bu konuda elzendir. Ancak Sahvî "*Lisân-ı hâlle her zikir ü evrâdı maḥabbetdir*" [4/1]⁴⁵ mısra'ında görüldüğü üzere zikir ve ibadetin özünde muhabbeti arar. Esasında Sahvî, bu muhabbetin elest bezminde insanın özüne konulduğunu "*Aşkı Ḥallâk-ı ezel t̄nimle taḥmîr eylemiş*" [5/1] ifadesiyle izah etmiştir. "*Bezm-i elestten gelmişem cām-ı ezelden içmişem*" [12/1] mısra'ında da ruhların yaratılış anında Allah ile ahitleşmesine ve ilahi aşkın ezel meclisinde insana sunulmasına atıfta bulunur. Ancak kendisinde hazır bulunan bu muhabbeti tespit ve tezyid etmek için sâlikin nefsin isteklerinden vazgeçmesi, ilahi aşkın yakıcılığıyla nefsinin arındırması ve ruhunu yüceltmesi beklenir. Sahvî, bu değişimi devam eden bir süreç olarak değerlendirir. Allah aşkının zerre zerre gönülde yer etmesi, başka şeylere dair sevginin anbean gönülden uzaklaşmasıyla orantılı bir süreçte gelişir:

"Ḥudâyâ zerre-i 'aşkıñ dili cāy-ı qarâr itsün

Sivâ ḥubbı dem-â-dem ḥâne-i dilden firâr itsün" [11/1]

Sahvî'nin şiirlerinde görülen "ıtlâk-ı kayd/kuşud", "fenâ-bekā" ve "vaḥdet-keşret" gibi kavramlar bu orantının izahında kullanılan zıt kavramlardır. Netice itibariyle bu süreç mutlak, tek ve sonsuz olana yönelme, geçicilikle muttasıf ve mukayyet olandan yüz çevirebilme sürecidir. Sahvî, bu süreçte zuhûr eden zorlu hâllerden de söz etmiştir. Geçici dünya hayatının imtihanı içinde kalıcı vuslatı arzulayan sâlikin gönlü feryad eden bülbül olarak nitelenir:

"Bu gülşen-i fânide göñül bülbül-i ğamgîn

Ol vuşlat-ı bâkîye eder nâle vü feryād" [3/2]

İlahi aşk, dünyevi bağlardan ve nefsin isteklerinden kurtulmanın bir yolu olarak görülmektedir. "*Sivâ âlâyişin terk idüb 'âşık / Bu zînet-ğâh aña ğamḥâne oldı*" [14/2] mısra'ları, aşığın masivadan vazgeçip yalnızca Allah'a yöneldiğini ve dünyayı bir hüznün yeri olarak gördüğünü anlatır. Bu minvalde ilahi aşkın beraberrinde ıstırap ve çileyi de anmak gerekir. "*Nâle-i şeb-gîr ile şeb-tâ-seḥer bîdârîñim*" [16/4] mısra'ı, aşığın geceleri uyumayıp ağladığını anlatır. Ancak bu ıstırap, aşığın olgunlaştıran ve Allah'a yaklaştıran bir unsur olarak görülür.

⁴⁵ Makalenin metin kısmından yapılan alıntılar köşeli parantez içinde sırasıyla manzume numarası ve beyit sayısı şeklinde gösterilmiştir.

Sufiler bu süreçte hâsıl olan zevk ve ezâ hâllerinin dile yansımaları hoş bulmaz. Zira muhabbetten bahsetmek muhabbet değildir.⁴⁶ Sahvî de tevhid inancını ve Allah'a yakarışlarını ihtiva eden şiirlerinde ilahi aşk konusuna temas ettiğinde bu hassasiyeti hatırlatır. Kendine hitapla sözlerinin hâle dönüşmesi gerektiğini “*Sa’y eyle maḳâlâtıñı Şaḫvî idegör hâl / Erbâb-ı sülûka budurur maḫlab-ı a’lâ*” [1/6] ifadeleriyle izah eder. “*Be-şûfî hû vü ḫay ile o ḳîl u ḳâl ile olmaz / Sülûk erbâbınıñ ma’nâda irşâdı maḫabbetdir*” [4/4] beytinde de bu hassasiyet ikaz biçiminde zikredilmiştir.

Sahvî'nin şiirlerinde ilahi aşkın, insanın varoluşunun özü, manevi yolculuğunun itici gücü, hakikate ulaşmanın yolu ve nihai kurtuluşun anahtarı olarak sunulduğunu söyleyebiliriz. İlahi aşk bu şiirlerde; insanı dönüştüren, olgunlaştıran ve nihayetinde *fenâfillâh* makamına götüren bir güç olarak tasvir edilmiştir.

2.1.2. Maḫzar-ı Tâmm-ı Şifât u Zât: Hz. Peygamber

Sahvî'nin tespit edilen on altı şiirinden beş adedi na't türündedir. Hz. Peygamber'in tüm varlık âlemine rahmet olarak gönderilişi, müminlere kıyamet gününde şefaet etmesi, son peygamber ve Allah'ın sevgilisi oluşu, miraç hadisesi bağlamında Allah'a olan yakınlığı bu na'tlerde ilk anda göze çarpan hususlardır. Örneklilik ve rehberlik bağlamında Hz. Peygamber'in ahlakı, davranış ve öğretileri müminlerin izlemesi gereken yol vasfıyla nitelenir.

Tasavvuf düşüncesinin önemli kavramlarından olan *nûr-ı Muhammedî*, Sahvî'nin Hz. Peygamber'i şiirlerinde konumlandığı yerle doğrudan ilişkilidir. Hz. Peygamber'in tüm varlık âleminde önce Allah'ın nûrundan yaratıldığı, onun tüm varlık âleminin yaratılış sebebi, gayesi, yaratılmışlar ile yaratıcı arasındaki bir irtibat noktası olduğuna yönelik bu tasavvur⁴⁷; pek çok sufi şair gibi Sahvî'nin de insanlık tarihi boyunca üzerinde düşünceler serdedilen varlık meseline dair temel yaklaşımı olmuştur. “*Cemâliñ âleme mihr-i münevver yâ Resûlallâh / Vücûduñ cümleten nûr-ı muşavver yâ Resûlallâh*” [13/1] beyti, Hz. Peygamber'in varlığının tümüyle nûrdan ibaret olduğunu ve bu nûrun tüm âleme ışık saçtığını ifade etmektedir.

Sahvî bir beyitte Hz. Peygamber'in kalbini Allah'ın zatının sırlarının hazinesi olarak tarif eder. “*Bâ’iş-i kevn ü mekân*”, “*mefḫar-ı kevn ü mekân*”, “*maḫla’-ı nûr-ı hüdâ*”, “*menba’-ı feyz-i ḫüdâ*” ve “*mecma’-ı luḫf u ‘atâ*” şiirlerde geçen ve Hz. Pey-

⁴⁶ İhsan Soysaldı, “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1998), 196.

⁴⁷ Detaylı bilgi için bk. Mehmet Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997); Murat Ak, *Şair ve Peygamber, Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019), 76-81; Kenan Mermer, “Bir Zamîrin İçinden Doğan Dünya: Nûr-ı Muhammedî Kavramının Edebiyata Sirayetine Bir Bakış”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 31/31 (2023), 464-470.

gamber'i tavsif eden terkiplerdendir. “*Mazhar-ı tâmm-ı şifât u zât u esmâ nûrısın*” [2/2] ifadesi Hz. Peygamber'in Allah'ın zat, sıfat ve ilahi esmasına ait nûrların tam bir tezahürü olduğunu anlatmaktadır. Burada işaret edilen mükemmeliyet tasavvuf literatüründe insan-ı kâmil terkibiyle karşılık bulur. “*Küntü kenziñ sırrını maḥlûkı-na ızhâr için / Zâtiñ mir'ât idindi zât-ı Mevlâ yâ Resûl*” [6/2] beyti de bu mükemmeliyeti “Gizli hazineye ayna olma” metaforuyla açıklar.

Pek çok şair gibi Sahvî de Hz. Peygamber için na't yazmayı bir şeref olarak addetmiş ve bu durumu şefaât için bir umut vesilesi olarak görmüştür. “*Na't-i pâkiñ ile tezyîn-i maḳâlât eyledim*” [6/4] ifadesine göre sözlerini kıymetli hâle getiren husus Hz. Peygamber'in anılması ve ona yönelik sevginin anlatılmasıdır. “*Olaldan gülşen-i na'tiñde Şahvî bülbül-i güyâ / Meşâmı bû-yı medhiñle mu'atṭar yâ Resûlallâh*” [13/5] beytinde kendisini, na'tlerden oluşan gül bahçesinde Hz. Peygamber'i övmenin güzel kokusuyla kokulanmış bir bülbül olarak nitelemiştir.

Sahvî'nin şiirlerinde Hz. Peygamber, İslam tasavvuf geleneğinin temel anlayışları çerçevesinde, yaratılışın özü, âlemlere rahmet, şefaâtçi, manevi yolculuğun rehberi ve Allah'ın en sevgili kulu olarak tasvir edilmektedir. Bu tasvirler, İslam düşüncesindeki peygamber algısını yansıtmakla birlikte, tasavvufi yorumlarla zenginleştirilmiş ve derinleştirilmiştir. Şiirlerde Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi ve bağlılık, onun şahsında ilahi aşkın ve hakikatin tezahürünü görme anlayışıyla birleşmektedir.

2.1.3. Tecellî Makamı: Gönül

“*İlahi hitabın mahalli ve muhatabı, tasavvufî bilginin kaynağı, Allah'ın evi, ilahi esma ve sıfatların en mükemmel tecelli yeri*”⁴⁸ olarak tarif edilen gönül, Sahvî'nin temel kavramlarından olmuştur. Manevi gelişim ve olgunlaşma, marifetin ve hakikatin keşfedildiği yer olan gönülde gerçekleşir. Sahvî; gönlü ilahi bilginin, irfanın kaynağı ve ilahi aşkın mekânı olarak görmektedir. Bu yönüyle aşk konusunda gönlün akıldan üstün olduğunu “*Bahs-i aşkı ḥ'âce-i dil 'aḳla taḳrîr eyledi*” [16/1] sözleriyle ifade eder. Gönül, mâsivâdan arınması gereken bir yerdir. “*Sivâ ḥubbı dem-â-dem ḥâne-i dilden firâr itsün*” [11/1] mısra'ı, gönül evinden dünyevi sevgilerin çıkarılması gerektiğini vurgular. Bu arınma gerçekleşmezse gönül vahdet-kesret ve nefis-ruh mücadelesinin çatışma alanına dönüşür. “*Şu dil kesret ile bütḥâne oldı / Anıñ vahdet sözü efsâne oldı*” [14/1] mısra'ları bu tehlikeyi işaret etmektedir.

Gönül aynası ifadesi sufi şairlerin şiirlerinde görülen bir terkiptir. Etimolojik olarak akraba olan cila ve tecelli kavramları; aynanın cilalanma, yansıtırma-aşikâr etme vasfı ve gönülde tecellilerin gerçekleşmesi bağlamında bu terkinin anlam dünyasına dâhil olur. “Mâsivâ” ile paslanmasına müsaade etmemek için gönül ay-

⁴⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2001), 203.

nasının Allah'ın zikriyle parlatılması gerekir [1/2]. Bu parlaklığı sağlayacak diğer bir unsur Allah resûlünü anmak ve ona salât u selâm getirmektir:

“Levh-i hâtırdan silindi bu nuķûş-ı mäsivâ

Hâne-i dil zikir u fikriñle mücellâ yâ Resûl” [6/3]

Bir başka beyitte Sahvî gönü, üzerine resim çizilen bir levha ya da sayfa olarak tarif etmektedir. İlahi esma ve sıfatların güzelliğinin gönül levhasında tecelli edişini vafsetmek için kullandığı bu metaforda âşığı minyatür sahasında meşhur bir sanatkâr olan Bihzad ile özdeşleştirir. Bihzad'ın minyatürlerinde sergilediği ustalık gibi, âşık da gönülünde ilahi aşkın güzelliğini en mükemmel surette “resmeder” yani idrak eder ve yaşar. Bu, âşığın manevi olgunluğunun ve Allah'a yakınlığının bir göstergesidir:

“Göñül levhinde taşvîr eyleyen resm-i hayâliñi

O şâh-ı milk-i hüsnîñ Şahvi Bihzâd-ı maħabbetdir” [4/7]

Sahvî'nin şiirlerinde gönül, ilahi tecellilerin mekânı, “mäsivâ”dan arınma yeri, ilahi aşkın ve marifetin kaynağı, zikir ve ibadet merkezi, vahdet-kesret çatışmasının alanı ve manevi dönüşümün gerçekleştiği yer olarak çok boyutlu bir şekilde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, klasik tasavvuf düşüncesindeki gönül anlayışını yansıtmakta ve gönülün manevi yolculuktaki merkezi rolünü vurgulamaktadır.

2.1.4. “Kurbete Yol Bulmağa” Vesile Olarak Zikir ve Devrân

Tasavvufta zikir ve devrân, kişiyi Allah'a yaklaştırmayı, nefsi terbiye etmeyi ve manevi bir dönüşüm sağlamayı amaçlayan uygulamalardır. Bu uygulamalar, teorik bilginin ötesinde icra ile fehmedilen manevi tecrübeler olarak görülür ve tasavvufi yolculukta önemli bir yer tutar. Tarikatlerin bu sahadaki icralarında farklılıklar mevcuttur. Sahvî'nin müntesibi bulunduğu Halvetiyye tarikatinde müridlerin günlük şahsi vird ve zikirleri bulunmakla birlikte belirli vakitlerde gerçekleştirilen toplu zikir ve devrân faaliyetleri de önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir.⁴⁹ Sahvî'nin şiirlerinden birinin zikir ve bir diğerinin devrân konusunu merkeze alması bu açıdan olağan bir durumdur.

“Kurbete yol bulmağa zikriñ ider bu dilim”[8/2] ve *“Ancağ vişâliñdir hekim devrân iderim hû deyu” [12/3]* mısra'larında zikir ve devrânın Allah'a yakınlaşma vesilesi olduğu anlatılmıştır. Tasavvuf tecrübesinde görülen manevi hâllerin önemli bir kısmı zikir ve devrân gibi icralarla ilişkili şekilde cereyan etmektedir. Zikir ve devrânın sürekliliği, aynı zamanda bir adanmışlık ve fedakârlık duygusunun yaşanmasını sağlar. Şair bu duyguyu *“Dûzah olursa maķâm zikriñ ider bu dilim” [8/3]*

⁴⁹ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/394.

mısra'ında ve "Bu varlığım kıldım fedâ 'aşkıyla oldum âşinâ / Ben şevkile şubh u mesâ devrân iderim hû deyu" [12/2] beytinde tarif etmiştir.

Zikir ve devrân Sahvî'nin şiirlerinde müridin bağlılığının tecrübi bir ifadesi olarak sunulmakta; sadece fiziksel bir hareket değil, manevi olgunlaşmaya vesile olan müstesna hâllerin yaşandığı uygulamalar olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Şiirlerin Tespiti, Nüshanın Tavsifi ve Neşirde Kullanılan Yöntem

Mehmed Sâlih es-Sahvî'nin şiirleri Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu 453 numaralı mecmuaya tabi olunarak tespit edilmiştir. Aşağıda metni verilen bu nüsha, şairin şiirlerini revî harflerine göre sıralı vaziyette sunmaktadır. Metindeki şiirlerin teyit edilmesi ve şayet varsa şaire ait yeni şiirlerin tespit edilmesi amacıyla dijital kütüphane ve devlet arşivleri taramaları yapılmış, ilaveten Özcan'ın XVIII. yüzyıl Osmanlı musikisi üzerine yaptığı çalışmada⁵⁰ detaylarını paylaştığı yirmi üç ilahi mecmuası gözden geçirilmiştir. Ergun'un *Türk Musikisi Antolojisi* ve bu eserde faydalandığı yazma ilahi mecmuaları da istifade edilen kaynaklardır. Ayrıca üniversite ve enstitülerde MESTAP Projesi'ne uygun şekilde yapılan tez çalışmaları da incelenmiştir. Bu araştırmaların neticesinde şiir düzeyinde metne katkı sağlayacak yeni veriye erişilememiş ise de beyit düzeyinde düzenleme ve eklemeler yapılmıştır.

Lala İsmail Koleksiyonu 453 numaralı mecmua Sahvî ile birlikte Şemseddin es-Sivâsî ve Sivâsî-zâde Şeyh Abdalbâkî Efendi'nin şiirlerini de ihtiva etmektedir. Kırk dört varaktan müteşekkildir. Aharlı, nohudi renkli kâğıt üzerine ta'lik hatla yazılmıştır. Zahriyyede "Hasbeten li'llâhi te'âlâ merhûm Lâlâ İsmâ'îl Efendi'niñ te-berrûken cennet-mekân firdevs-âşiyân Sultân 'Abdülhamîd Hân tâbe şerâhu hazretleriniñ kütübhânelerine vakf eylediği kütüb-i nefîsedir" ifadelerinin yazılı olduğu mühür vardır. Nüsha genelinde sayfalar yirmi satırdan oluşmakla birlikte bazı sayfalarda farklılıklar mevcuttur. Metin çoğunlukla çift sütunludur. Nüsha 230x160-140x80 mm ölçülerindedir. Müstensih ismi zikredilmemiştir. Nüsha içindeki üç metinden ilkinin istinsah tarihi 17 Cemâziye'l-âhir 1168 / 31 Mart 1755'tir. Son metnin istinsah tarihi ise 26 Cemâziye'l-âhir 1168 / 9 Nisan 1755 olarak kaydedilmiştir. Sahvî'nin şiirlerinin bulunduğu bölüm olan 19b / 23a varakları sonunda herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Ancak metnin başında Sahvî'yle ilgili bilgiler verilirken onun 1173 / 1759 tarihinde vefat ettiğinin zikredilmesi, nüsha üzerinde düzenleme ve eklemelerin en azından bu tarihe kadar devam ettiğini gösterir.

Nüsha, neşirde Lİ453 rumuzuyla ifade edilmiştir. Şiirlerin sıralanış usulünü belirleyen revî harfleri köşeli parantez içinde yazılmıştır. Şiirler ve beyitler baş

⁵⁰ Nuri Özcan, *On Sekizinci Asırda Osmanlılarda Dini Musiki* (İstanbul: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Doktora Tezi, 1982).

kısımlarındaki sayılarla numaralandırılmıştır. Metin neşrinde İsnad Atıf Sistemi Çeviri Yazı Alfabetesi⁵¹ kullanılmış; Ünver, Köksal, Arslan ve Yılmaz'ın metin neşriyle ilgili çalışmalarından⁵² istifade edilmiştir.

3. Metin

19b Lİ453

Güfte-i eş-Şeyh el-Hâc Meḥmed Şâlih eş-Şahvî İbnü'ş-Şeyh 'İsâ el-Mahvî tüvüffiye vâ'ızan ke-ebihî bi-Süleymâniye ve mürşiden ke-vâlidihî bi-Zâviyeti Dragmân ve düfine fihi sene 1173.⁵³

[Elif]

1

Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

1. Mir'ât-i diliñ jeng-i sivâ itse muğattâ
Pertev vire mi 'aksi ile şems-i mu'allâ
2. Zıkr eyle gel Allâh'ı mücellâ ola ḳalbiñ
Tâ kim görine sende olan şüret ü ma'nâ
3. Terk eyle ḳuyüdât u izâfât u şühüdı
Maḥv ola ḳamu sırr-ı beḳâ ola hüveydâ
4. Vuşlat demi cem'inde ḳalam deyu duruşma
Fark ola heme maḫlabiñ ey 'ârif-i dâñâ
5. Sırrında cemâl-i Ḥaḳ'ı seyreyleyen 'âşık
Eyler mi naẓar zehre-i kevneyne ser-â-pâ
6. Sa'y eyle maḳâlâtıñ Şahvî idegör hâl
Erbâb-ı sülûka budurur maḫlab-ı a'lâ

2

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

⁵¹ İSNAD Atıf Sistemi İSNAD, *Çeviri Yazı Alfabetesi/Transkripsiyon* (Erişim 07 Mayıs 2024).

⁵² İsmail Ünver, "Çeviriyazıda İmla Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies* 3/6 (2008), 1-46; M. Fatih Köksal, "Metin Neşrinin Ana Esasları", *TÜBAR* 31 (2012), 179-209; Okan Kadir Yılmaz, *İSAM Tahkiki Neşir Kılavuzu* (Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2018); Mehmet Arslan, "Metin Neşrinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII: Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler*, haz. Hatice Aynur, Müjgan Çakar, Hanife Koncu, A. Emre Özyıldırım (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 29-42.

⁵³ "Eş-Şeyh İsâ el-Mahvî'nin oğlu eş-Şeyh el-Hâc Meḥmed Sâlih es-Sahvî'nin güfteleridir ki kendisi de babası gibi Süleymaniye Camii vaizi ve Drağman Zaviyesi mürşidi iken 1173 / 1759 tarihinde vefat etmiş ve zaviyenin bahçesine defnedilmiştir."

1. Ey Şefî'-i yevm-i maḥşer ey Resûl-i müctebâ
Ḳalb-i pâkiñ maḥzen-i esrâr-ı zât-ı kibriyâ
2. Maḫzar-ı tâmm-ı şifât u zât u esmâ nûrısın
Encüm ü sems ü kamer aldı cemâliñden ziyâ
3. Mürde idi cism-i dünyâ küfr ile ser-tâ-ḳadem
Bîşet-i zâtıñ ile buldı ḫayât-ı cân-fezâ

20a Lİ453

4. Yâ Resûlallâh vücûduñ raḫmeten li'l-'âlemîn
Eyledi ṭâhir muṭahhir ḫâk-i arzı ol Ḥudâ
5. Yâ Resûlallâh bu Şaḫvî derd-mend-i mücrime
Bir nigâh-ı şefḳatinle ḳıl nazâr yevmü'l-cezâ
[Dâl]

3

Mefûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

1. Ey 'âlemi "kün" emri ile eyleyen icâd
Fi'liñde şeriki olmadı hergiz âḫâd⁵⁴
2. Bu gülşen-i fânide göñül bülbül-i ğamġin
Ol vuşlat-ı bâḳiye eder nâle vü feryâd
3. Tezyîn-i zâvâhirle güzâr eyledi 'ömrüm
Maḫşûduma yol bulmaġa hiç olmadı imdâd
4. Nefsikle hevâ rehzen olub râh-ı sedide
Bu ṭâ'at-i noḳşânım ile olmadım irşâd
5. Maḫşerde Ḥudâ 'afvıñ ile eyle mücâzât
Bu mücrim-i Şaḫvî ḳuluñı fazlıña mu'tâd
[Ra]

4

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

1. Hemîşe bülbülüñ gülşende feryâdı maḫabbetdir
Lisân-ı ḫâl ile her zıkr ü evrâdı maḫabbetdir

⁵⁴ Mısrada vezin kusuru vardır.

2. Bahāristān-ı ‘ālemde gönül murğı dem urmaz hiç
Meger bend-i ‘anāşır içre nā-şād-ı maḥabbetdir
3. Cemāl-i şem‘-i Mevlā’ya baqar pervāne-veş ‘ālī
Ḥarīdār-ı metā‘-ı vaşlı āzād-ı maḥabbetdir
4. Be-şūfī hū vü ḥay ile o kıl u kıl ile olmaz
Sülük erbābının ma‘nāda irşādı maḥabbetdir
5. Maḥabbet nārı cismim şehrini yaqdı remād etdi
Sivā ceysi ne nehb etsün o ber-bād-ı maḥabbetdir
6. Şafālar baḥş iden erbāb-ı ‘aşka vād-i-i gamda
Esen dost illerinden her seḥer bād-ı maḥabbetdir⁵⁵
7. Gönül levḥinde taşvīr eyleyen resm-i ḥayālīnī

20b Lİ453

O şāh-ı milk-i ḥüsniñ Şahvī bihzād-ı maḥabbetdir
[Şin]

5

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

1. ‘Aşkı Ḥallāk-ı ezel t̄nimle taḥmīr eylemiş
Şu‘le-i āhım benim eflāki tenvīr eylemiş
2. ‘Aşık-ı zārı ser-i küyün gūzār itmekdedir
Remz ile keyfiyyetin bu vech taḥrīr eylemiş
3. Kışsa-i Leylā vü Mecnūnı sebaḥ-ḥ‘ān olmada
Fi’l-meşel ḥāl-i serencāmını tefsīr eylemiş
4. Eylemiş kāküllerin zīr-i ‘araḥçinden feşān
Gūyiyā murğ-ı dil-i ‘uşşāka naḥcīr eylemiş
5. Sen gibi bir pençe-i ḥurşīde meyli tā ezel
Kilk-i ḳudret cebhe-i Şahvī’ye taḥrīr eylemiş
[Lam]

6

⁵⁵ İki, üç, beş ve altınca beyitler nüshada yer almamaktadır. Bu beyitlerin tespit edildiği mecmua için bk. *Mecmua-i Es’âr* (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum, 696), 38a.

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1. Cismiñ ekvân içre bir şems-i mu'allâ yâ Resûl
Kadriñ 'indallâhi ve'n-nâs oldı a'lâ yâ Resûl
2. Küntü kenziñ sırrını maḥlûkına izhâr için
Zâtıñı mir'ât idindi zât-ı Mevlâ yâ Resûl
3. Levḥ-i ḥâṭırdan silindi bu nuḡuş-ı mâsivâ
Ḥâne-i dil zıkr u fikriñle mücellâ yâ Resûl
4. Na't-i pâkiñ ile tezyîn-i maḡâlât eyledim
Midḡat-i şâhân olur hergiz muḡallâ yâ Resûl
5. Ger şefâ'at olmaz ise yevm-i maḡşer Şaḡvî'ye
Derd-mendiñ ḡâline ḡayfâ vü veylâ yâ Resûl

21a Lî453

[Mim]

7

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1. Nâr-ı 'aşḡa bu dil-i sūzânı sūzân eylerem
Rûz u şeb pervâne-veş 'aşḡımı kitmân eylerem
2. Bir nefes âḡâz idersem baḡş-i 'aşḡa zâhidâ
Bûlbûl-i şûrîdeyi ser-mest ü ḡayrân eylerem
3. Her ne deñlü cevrin efzûn eylese ol 'işve-bâz
Kenz-i dilde gevher-i mihrini pinhân eylerem
4. 'Andelîbim ḡülşen içre renciş-i ḡâr olmışam
Anıñ için dem-be-dem feryâd u eḡḡân eylerem
5. Ârzû-yı vaşl-ı yâre Şaḡvî her şeb-tâ-seḡer
Dîdemi ḡûn-âbe-i ḡasretle giryân eylerem

8

Müfte'ilün / Fâ'ilün / Müfte'ilün / Fâ'ilün

1. 'Aşḡıñ ile ey Ḥudâ zıkrıñ ider bu dilim
Şevḡıñ ile dâ'imâ zıkrıñ ider bu dilim
2. 'Aşḡ baḡrine ḡalmaḡa dürr ü ḡüher olmaḡa

Ƙurbete yol bulmaĝa zıkrıñ ider bu dilim

3. ‘Aşkıña uydum müdām zār iderim şubḥ u şām
Dūzaḥ olursa maḳām zıkrıñ ider bu dilim
4. Ƙalması şabra mecāl olmaz ise ger vişāl
Tā ola yevm-i su’āl zıkrıñ ider bu dilim
5. ‘Aşḳ ile ārāsteyim Şaḥvı-yi dil-ḥasteyim
Derd ile dem-besteyim zıkrıñ ider bu dilim
[Nun]

9

Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün

1. Maḳdem-i zāt-ı şerīfi raḥmeten li’l-‘ālemīn
İns ü cinn buldı selāmet Cebre’ıl oldı emīn

21b Lİ453

2. Şafḥa-i zahrındadır ḥatm-i risālet ḥātemi
Zāt-ı mevşūḳun bihī pes oldı ḥatmü’l-mürselīn
3. Yazdılar ser-nāme-i ‘ünvānına şāḥ-ı rusül
Nāzil oldı şānına çün sūre-i fetḥ-i mübīn
4. Ümmeti olmaĝla faḥr itsek ‘aceb mi aḳdeme
Ḥilḳat-i zātiyle faḥr itdi semāvāta zemīn
5. Yevm-i maḥşer yā Resūlallāḥ bu Şaḥvı mücrime
Ƙıl şefā’at re’fetiñle yā şefī’a’l-müznibīn

10

Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün

1. Ey bā’iş-i kevn ü mekân ey mefḥar-ı kevn ü mekân
Mücrimlere yevmü’l-emān sensin şefī’a’l-müznibīn
İsm-i şerīfiñ zıkr idüb virdim budur fī külli ḥīn
Elfü’ş-şalāt elfü’s-selām yā raḥmeten li’l-‘ālemīn
2. Ey maḥla’-ı nūr-ı hüdā ey menba’-ı feyż-i Ḥudā
Ey mecma’-ı luḫf u ‘aḫā sensin ḥabīb-i kibriyā
Eyle meded yevmü’l-liḳā biñ şevḳ ile şubḥ u mesā
Elfü’ş-şalāt elfü’s-selām yā raḥmeten li’l-‘ālemīn

3. Esmâ vü evşâfiñ ile meşhûn iken bu dört kitâb
İnkâr iden münkirleriñ encâm-ı kârıdır tebâb
Eyle şefâ'at Şahvî'ye ey şâfi'-i yevmü'l-hisâb
Elfü'ş-şalât elfü's-selâm yâ rahmeten li'l-'âlemîn
11

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

1. Hüdâyâ zerre-i 'aşkıñ dili cāy-ı qarâr itsün
Sivâ hubbı dem-â-dem hâne-i dilden firâr itsün
2. Geçüb nefsiñ hevâsından kul olsun emr-i Mevlâya
Heme sultân-ı şer'î başına tâc-ı vaqâr itsün
3. Hâkîkat cür'asın bezm-i ezelde nüş iden 'âşık
Olub ser-mest ü hayrân varlığı naqdin nişâr itsün

22a Lİ453

4. Gice gündüz duruş Şahvî tarîkat sırrına sa'y it
Rizâullâhı taşşil itmede 'ömrüñ güzâr itsün

12

[Vav]

Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün / Müstefilün

1. Bezm-i elestten gelmişem cām-ı ezelden içmişem
Ser-hôş u medhûş olmuşam devrân iderim hû deyu
2. Bu varlığım kıldım fedâ 'aşkıyla oldum âşinâ
Ben şevkile şubh u mesâ devrân iderim hû deyu
3. Ey vâcib-i Hayy u Kadîm kılmaz devâ hiçbir hekim
Ancak vişâliñdir hekim devrân iderim hû deyu
4. 'Aşkıñ beni zâr eyledi cismim yaqub nâr eyledi
Bu 'âlemi dâr eyledi devrân iderim hû deyu
5. Kevneyne kıldım bir nazâr hiç bulmadım zerre eşer
Bâkî o zât-ı mu'teber devrân iderim hû deyu
6. Meydân-ı 'aşk içre başıñ top eyle dök kanlı yaşıñ
Efgân u zâr olsun işiñ devrân iderim hû deyu
7. Şahvî bu yolda 'âşıkân terk itdiler baş ile cân

‘Ăşıqlara budur nişân devrân iderim hû deyu
[He]

13

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

1. Cemâliñ ‘äleme mihr-i münevver yâ Resûlallâh
Vücûduñ cümleten nûr-ı muşavver yâ Resûlallâh
2. Mağâmıñ kâbe kavseyn-i şühüd oldı şeb-i mi‘râc
O dem levlâk ile olduñ muvaqqar yâ Resûlallâh
3. Fürüzân-ı firâk-ı nâr-ı hasret haste-i ‘aşka
Zülâl-i vuşlatıñ câm-ı mu‘anber yâ Resûlallâh

22b Lİ453

4. Yapışdım dâmen-i luţfa siyeh-rû müznibim senden
Şefâ‘at mücrim-i haşre muqarrer yâ Resûlallâh
5. Olaldan gülşen-i na‘tiñde Şahvî bülbül-i güyâ
Meşâmı bü-yı medhiñle mu‘aţtar yâ Resûlallâh
[Ya]

14

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ülün

1. Şu dil keşret ile bütñâne oldı
Anıñ vañdet sözü efsâne oldı
2. Sivâ âlâyışin terk idüb ‘aşık
Bu zînet-gâh aña gamñâne oldı
3. Mey-i ‘aşkı ezel bezminde şundi
O sâkîden içen mestâne oldı
4. Per ü bâlin yağanlar nâr-ı ‘aşka
Cemâli şem‘ine pervâne oldı
5. Olub iţlâk içinde âşinâ ol
Bu kayd içre düşüb bigâne oldı
6. Şifât u zâtı tevñidinde sâlik
Yem-i ‘irfâna bir dürdâne oldı

7. Bürehne-pâ vü ser 'aşkıñla yâ Rab
Gezer Şahvî 'aceb divâne oldı

15

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

1. Düşüb ıtlâka terk iden kıyûdı
Görür ol lem'a-i nür-ı vücûdı
2. Olur âşâr-ı esmâ cümle fânî
Beķâ ender-beķâdır pes şühûdı
3. Cemâlullâh haķîkat ka'besidir
Bu çâr erkânadur şer'îñ sücûdı

23a Lİ453

4. Târîkat sırrına maħrem olaldan
Dil oldı vech-i Bâķî'niñ rubûdı

5. 'Aref sırrında Şahvî ma'rifet bul
Ola ķalbe füyüzâtıñ vürûdı

16

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1. Baħş-i 'aşkı ħ'âce-i dil 'aķla taķrîr eyledi
Diķkat-i vaşlıñda fikr ü şun'ı ta'bîr eyledi
2. Nüşha-i ħüsnünde ķaşıñ medħ ider tütî goñül
Şafħa-i divânımı zikriñle teksîr eyledi
3. Ser-be-ser âteş-feşân oldum ħayâl-i ħ'âbda
Söyledim bir kâmile 'aşķ ile ta'bîr eyledi
4. Nâle-i şeb-gîr ile şeb-tâ-seħer bîdârıñım
Dest-i ķudret tînetim 'aşkıñla taħmîr eyledi
5. Sen gibi bir pençe-i ħurşîde meyli tâ ezel
Kilk-i ķudret cebhe-i Şahvî'ye taħrîr eyledi

Sonuç

XVIII. yüzyıl şair ve mutasavvıflarından Mehmed Sâlih es-Sahvî Efendi 1093/1682 yılında doğmuş, 1173/1759 yılında vefat etmiştir. Babası Îsâ Mahvî Efendi'nin vefatından sonra 46 yıl boyunca Drağman Tekkesi şeyhliğini yapmıştır.

Bu makalede, Sahvî'nin hayatı ve şiirleri hakkında mevcut akademik metinlerde var olan bilgilerin üzerine yeni verilerin eklenmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde yapılan çalışmalar neticesinde ulaşılan tespitlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Sahvî'nin hayatına dair bilgilerin genellikle müridi olan Ramiz'in *Tezkiresi* kaynaklığında ele alındığını söyleyebiliriz. Yine müridi olan Müstakîmzâde'nin *Hulâsatü'l-hediyye* eseri onun hayatı hakkında pek bilinmeyen değerli bilgileri içermektedir. Bu eserin Sahvî'den söz eden metinlerde değerlendirilmediği görülmektedir. Sahvî'nin Kaptan İbrahim Paşa Camii, Valide-i Cedid, Eyüp Sultan, Beyazıt, Sultan Selim, Fatih ve Süleymaniye Camilerinde Cuma vaizliği görevi yaptığı, Sultan II. Osman ve III. Mustafa'nın tahta çıkış törenlerinde Fatih Sultan Mehmed Türbesi önünde cülûs duası ettiği Müstakîmzâde'nin bu metninde zikredilmiştir. Sahvî'nin vefat tarihi önceki çalışmalarda hicri-miladi takvim dönüşümündeki belirsizlik nedeniyle 1759-1760 olarak verilmektedir. Ancak Müstakîmzâde'nin vefat tarihiyle ilgili hicri gün, ay ve yıl şeklindeki kaydının tespit edilmesi bu belirsizliği ortadan kaldırmıştır.

- Babası Îsâ Mahvî ve Sahvî'nin meşihat dönemleri Drağman Tekkesi ve Halvetî-Şemsî ekol için altın çağ olarak kabul edilebilir. Bu dönemde Osmanlı padişahlarının şeyhlere hürmet, tekke ve tarikate hizmet ettiği görülmektedir.

- Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu 453 numaralı mecmuada bulunan ve Sahvî'ye ait olduğu tespit edilen şiirler şekil-muhteva incelemesi ve metin neşriyle bu makalede ele alınmıştır. Sahvî'nin tespit edilebilen toplam on altı şiiri çeviriyazı alfabesiyle okuyucuya sunulmuştur. Bu vesileyle kütüphane kayıtlarında Ebu'l-Hayr Kutbuddin Îsâ b. Muhammed b. Abdullah el-Îcî el-Hüseynî Îsâ es-Safevî'ye izafe edilen bu şiirlerin Sahvî'ye ait olduğu hatırlatılmıştır. Zira metnin baş kısmında şairin ismi açık bir şekilde yer almaktadır.

- Sahvî'nin şiir dünyasının tasavvuf düşüncesi merkezinde olduğu görülmektedir. Şiirlerinde hususen müntesibi olduğu tarikatın tesiri çoktur. Kavramlar ve icraya dair işaretler bağlamında Halvetî geleneğin erkânı şiirlerde kendini hissettirir. Seyr ü sülûkta ehemmiyet verilen ilahi esma, müridlerin gelişimini sağlayan zikir ve devrân gibi şahsi ve içtimai icralar buna örnek verilebilir. Bazı şiirlerin çeşitli makamlarda bestelenmesi ve ilahi formunda icra edilmesini, Halvetiyye'de darb-ı esma da denilen devrân icrasında ilahilerin okunmasıyla ilişkilendirmek mümkündür.

- Sahvî'nin şiirleri içerisinde tevhid ve münâcât türüne örnek olacak metinler bulunmakla birlikte sanat ve düşüncesinin daha ziyade na'atlerinde gözlemlenebileceği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'i salât u selâmla anmaya, ondan şefaah talep etmeye vasita olan na'atler şairin maharetini yansıttığı şiirlerdir. Sahvî'nin Hz.

Peygamber'i *kenz-i mahfî* sırrını yansıtan ayna olarak nitelemesi, varlık âleminin özü, nur kaynağı ve ihya edicisi olarak görmesi, *hakikat-ı Muhammediyye/nûr-ı Muhammedî* düşüncesinden etkilendiğini gösterir.

Bu tespitlere ilaveten çalışmamız, yeterince tanınmayan bir Osmanlı şairi ve mutasavvıfının hayatı ve şiirleri hakkında mehmâ emken hazırlanan bütüncül bir sunum olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın, şairin müntesibi olduğu tekke ve tarikate dair bilgilerle dini musikiyle ilişkili veriler bağlamında farklı alanlara da bir katkı sunması ümit edilmektedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Ahmed el-Fârûkî es-Sirhindi. *Terceme-i Mektûbât*. çev. Müstakîmzâde. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Litoğrafya, 1277.
- Ak, Murat. *Şair ve Peygamber, Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.
- Arslan, Mehmet. "Metin Neşrinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII: Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler*. haz. Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, A. Emre Özyıldırım. 29-42. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Baz, İbrahim. *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C. EV.]*. No. 247, Gömlek No. 12323.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *TRTMD.d*. No. 32, Gömlek No. 582.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Demir, Ayşegül. *Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi'ndeki İlahi ve Güfte Mecmualarının Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi'ne (Mestap) Göre Tasnifi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ekinci, Ramazan. "Sahvî, Sâlih Mehmed Efendi (İsâ-zâde)". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sahvi-salih-mehmed-efendi-isazade>
- Hüseyin Ayvansarâyî. *Hadîkatü'l-cevâmi'*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1281.
- Hüseyin Ayvansarâyî. *Vefeyât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1375.
- İSNAD, İSNAD Atıf Sistemi. *Çeviri Yazı Alfabeti/Transkripsiyon*. Erişim 07 Mayıs 2024. <https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/akademik-yazim/25-ceviri-yazi-alfabeti-transkripsiyon/>
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: DİB Yayınları, 2015.
- Kızılcık, Abdullah. "Bolevî İsâ Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/202-203. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Köksal, M. Fatih. "Metin Neşrinin Ana Esasları". *TÜBAR* 31 (2012), 179-209.
- Köse, Fatih. *İstanbul Halveti Tekkeleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyrî Risâlesi*. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Basım Yayın, 2009.
- Küçük, Hülya. "Sultan Veled ve Ma'ârif Adlı Eseri". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/19 (2007), 427-451.
- Mehmed Hâkim Efendi. *Hâkim Efendi Tarihi*. haz. Tahir Güngör. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Mermer, Kenan. "Bir Zamîrin İçinden Doğan Dünya: Nûr-ı Muhammedî Kavramının Edebiyata Sirayetine Bir Bakış". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 31/31 (2023), 460-476.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [18. Yüzyıl]*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2004.
- Müstakîmzâde. *Devhatü'l-meşâyih*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi.
- Müstakîmzâde. *Hulâsâtü'l-hediyye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Şeriyeye, 1082.
- Müstakîmzâde. *Mecelletü'n-nisâb fi'n-neseb ve'l-künâ ve'l-ellkâb*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm.
- Müstakîmzâde. *Risâle-i Tâciyye*. İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, Bel_Yz_K.001098/16.
- Özcan, Nuri. "Ahmed Vefki Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/158. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özcan, Nuri. *On Sekizinci Asırda Osmanlılarda Dini Müzik*. İstanbul: İstanbul Yüksek İslam

- Enstitüsü, Doktora Tezi, 1982.
- Ramiz. *Âdâb-ı Zurefâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3873.
- Soysaldı, İhsan. "Tasavvufta Aşk ve Marifet". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1998), 187-216.
- es-Süyûtî, Celâlüddin. *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müntesire*. Riyad: Mektebetü'l-Verrâk, 1994.
- Tabîbzâde. *Derûn-ı İslambolda Hankâhlar Beyânındadır*. İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, Bel_Yz_K.000075.
- Tabîbzâde. *Silsilenâme-i Turuk-ı Aliyye*. İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayî Efendi, 1098.
- Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/393-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2001.
- Ünver, İsmail. "Çeviriyazıda İmla Birliği Üzerine Öneriler". *Turkish Studies* 3/6 (2008), 1-46.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Okan Kadir. *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2018.
- Yiğit, Bilge Kaya. "Bolulu Divan ve Tasavvuf Şairleri". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/2 (2013), 301-324.
- İlahiler Mecmuası*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler, OE_Yz_0352.
- Mecmua-i Eş'âr*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Manzum, 696.
- Mecmua-i İlâhiyat*. haz. Serzâkir-i Drağman Ahmed Efendi. İstanbul: Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi, Nadir ve Yazma Eserler, 968.
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. "Yazma Eserler Veritabanı". Erişim 31 Temmuz 2024. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/296287>

Ekler

Ek 1. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu
453 Numaralı Mecmua, 19b

